

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

Gyalogakácós rétek kezelése az Alpári-öblözetben

SZIGETVÁRI CSABA ÉS BÁRTOL ISTVÁN

A Tisza alpári öblözetében évszázadokig a hagyományos ártéri gazdálkodás tartotta fenn a mocsárréteket. A rendszeres elöntést kapó rétek ligeterdők, láperdők, mocsarak, kisebb láptavak és a magasabb területek szántói között helyezkedtek el. A vízkormányzást fokok segítették, melyeknek ma is megtaláljuk a maradványait. A Tisza szabályozásával a rétek elveszítették közvetlen kapcsolatukat a folyóval, a nyári gáton csak rendkívüli alkalmakkor tört át a víz. Ennek ellenére a legeltetés és kaszálás, a védetté nyilvánítás nagyrészt megőrizte a mocsárréteket, bár a lecsapolt árterekre jellemző kiszáradás és szikesedés lassú, kedvezőtlen változást indított el. Mindehhez azonban aligha fogható az a pusztítás, amit az észak-amerikai származású gyalogakác vitt végbe az elmúlt évtizedekben. Ez a cserjefaj minden hazai fászfárúnál gyorsabban képes a mocsárréteken megtelepedni és uralkodóvá válni, ha a rétgazdálkodásban hiányosság támad. Sajnos ez történt néhány nehezebben megközelíthető réten a Sulymos-tó közelében az 1990-es években. A Baromjárás nevű területen három (egymástól mocsarakkal, fokmaradványokkal elválasztott), nagyon hasonló termőhelyű adottságokkal rendelkező rét is található: ezek közül a legbelsőben 2000-re 3 méter magas, 80–90%-os záródású bozót, valóságos zöld sivatag alakult ki, a középsőben 30–40%-os záródású, kb. 1–1,5 m magas volt a gyalogakác, míg az úthoz legközelebb eső területen a folyamatos gazdálkodás miatt jelentéktelen az özöngyom állománya. Az előzőlött részekben 2000-ben indult meg a természetvédelmi rehabilitáció a gyalogakác szárazúzóásával, amit azóta évente megismételnek.

A baromjárású gyepnek döntő többsége állami tulajdonban van, kezelőjük a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság. A jelenleg kezelt részek mind haszonbérlemények, bizonyos természetvédelmi célú korlátozásokkal. Ezek a következők: 1. viszonylag későre kitolt első kaszálás (július 15-től, ami évtől függően max. 1-1,5 héttel korábbra hozható), 2. kötelező jellegű második kaszálás szeptember végén-október elején (Ezzel az újonnan felövő gyalogakác és a helyenként elburjánzó, de még a terméseit nem teljesen beérlelő olasz szerbtövises állományok kerülnek kitakarításra. A gyalogakác újra kihajtó gyenge hajtásai a kora téli fagyokkal visszafagynak, ezzel is gyengítve az egyedek életképességét.), 3. a sarjülegeltetett területeken kötelező tisztítókaszálás, 4. vadriasztó lánc kötelező használata és belülről-kifelé kaszáltatás szokása (ezeknek jelentősége inkább a tűzokos élőhelyeken fontos, de itt is igyekszünk betartatni őket). Egyes – általában vízállásos-mocsaras élőhelyek szélén –, de hagyományosan gyepként (rét vagy legelő) kezelt területeken, gondot jelent a nem tájidegen fűzesek térhódi-

tása is. Ezekben a fászfű vegetáció eltávolítása és a terület szárazúzóása után szintén gyeppagdalkodást folytattunk (pl. a Tiszaaljár alatti ártéri területek szélén), ahol a közeljövőben kecskékkel is meg szeretnénk próbálni a legeltetést.

A belső réten 2002 óta szürkemarhacsorda legel. A kezdetben még csak 15 egyedből álló csorda napjainkra kb. 50-re gyarapodott. A tulajdonos 2005-től kb. 35 ha gyepterületet bérel a KNPI-től, amelyeknek kb. 1/3-a csak legelő, 1/3-a csak kaszáló és a maradék 1/3 részen kaszálás és sarjülegeltetés folyik. Tapasztalataink szerint a gyalogakácnak a korai, friss hajtásait előszeretettel legelik, de a már kb. 50-75 cm-esre nőttekre csak akkor fanyalodnak, ha már kiegyelték közülük a füveket. Az ilyen területeken a tisztítókaszálás elengedhetetlen. A vízállásos erek-fokok harmatkásás-békabuzogányos növényzetét nem legelték a jószágok különösebb előszeretettel.

Hozzátartozik még a történehez az a fejlemény is, hogy 1999 végén (1980 óta először) a nyári gát átrobbantása után ismét meglátogatta a Tisza a területet. A sikerre való tekintettel azóta a folyó rendszeresen visszajár: 2000, 2001, 2004 és 2005 tavaszán ismét víz alá került az öblözet. Ezzel a folyótól erőszakkal elszakított területek – gyepek, mocsarak, erdők, tavak, holtágak – új életre keltek.

A kezelések hatásának tudományos vizsgálata 2002-ben indult meg a belső és a középső rétfelmérésével. A legelső zúzást követően a legbelső rétféleg reménytelen állapotot mutatott, néhány szerényebb fűcsomó, a tömeges farkasfog és pár nagyobb, az invázió által eleve kevésbé érintett éles sásos állomány jelezte a regeneráció lehetőségét. A gyalogakáccal eleve kevésbé fertőzött középső területen viszont a réti vegetáció gyakorlatilag intakt módon megmaradt. A részletesebb felmérés 2002-ben már 107 fajt mutatott ki a belső területen, ami alig marad alatta a középső terület 116-os fajszámának. Ugyanakkor 30-30 darab 4×4 m-es kvadrát adatai alapján a kvadrátonkénti átlagos (medián) fajszám a belső területen 15, míg a középsőn 24 volt. A minőségi elemzés is érdekes: A fő állományalkotók közül csak az *Alopecurus pratensis* volt jelen hasonló mennyiségben a két területen (bár helyesebb a fogalmazás, hogy ez a faj máris sikeresen visszahódította a teret), míg a többi (szub)domináns faj (*Carex hirta*, *Carex melanostachya*, *Carex praecox*) még jelentősen elmaradt. Hasonló igaz az általános réti kísérőfajokra (*Ranunculus repens*, *Potentilla anserina*, *Trifolium pratense*, *Juncus compressus*, *Cerastium dubium*, *Lychnis flos-cuculi* stb.). A ritkább réti fajokra nem találtunk szignifikáns eltérést, de többnyire ezekből is kevesebb volt a belső réten. Örömmre adott okot, hogy a védett tiszaparti margitvirág néhány kisebb foltban túlélte a gyalogakácborítást a belső réten, de sokkal kisebb mennyiségben, mint a kevésbé előzőnli kaszálón. Az ugyancsak védett nyári tőzike is megjelent. Sajátos módon a kígyónyelvpáfrány viszont a belső réten volt tömeges (több ezer tő), olyan foltokban, ahol korábban totális volt a gyalogakác borítása. A középső réten alig tucatnyi példányt találtunk. Valószínű, hogy ez a növény pillanatnyilag igen kedvező helyzetbe került azzal, hogy megnyílt fölötté az ég, viszont még nem kell számolnia a versenyképesebb gyeppalkotók konkurenciájával. Egy érdekes ritka gyomfaj, a légyfőgő (*Myragrum perfoliatum*) is megtelepedett a belső réten.

A felmérés óta eltelt években a gyepp regenerációja szemlélatomást szépen halad, a gyalogakác is szorult visszafelé, s bár a végleges kiirtás esélytelennek tűnik, a folyamatos kezeléssel a természeti értékek megőrzése biztosítható. Három év után 2005-ben ismételtük meg a felméréseket, amelyben immár a legelés okozta változásokat is dokumentálni kívánjuk.

Függelék (2010 április)

2006–2008 között az Alpár-Bokrosi öblözet teljes területén egy EU-s pályázatot „vezényelt le” a KNPI, amely az utóbbi évek gyakori árvizei hatására felhagyott, főleg szántó- és gyepp művelési ágú ingatlanok megvásárlását (kb. 1600 ha) és természetvédelmi célú rekonstrukcióját tűzte ki célul (pl. vízmegtartást szolgáló vízügyi beavatkozások, invazív fajok visszaszorítása, extenzív tájhasználat visszaállítása, stb.). Ennek keretében kb. 170 ha-nyi szántó lett begyepesítve, egy kb. 120 egyedből álló szürke gulyát vásárolt a KNPI (amely azóta kb. 300 egyedre duzzadt) és egy erdészeti szárazúzókkal felszerelt munkagépsor takarítja az ezidáig kezeletlen területeket. A baromjárású ősgyepken a gyalogakác visszaszorítását a legeltetésből és kaszálásból-tisztítózúzásból összeálló éves kezelések biztosítják, sőt az elmúlt pár év során a fűtési célra használható gyalogakác kézi irtását is végzik a helyiek, így a nehezen megközelíthető, vízállásos erek, szegélyek is sokat tisztultak. Az egyszikűek markáns térnyerése mellett a kezelések eredményességét mutatja a mocsári kosbor újbóli megjelenése illetve az ősszel kilegeltetett erekben tavasszal tömegesen virágzó békalilium térhódítása is. A legeltetés váltott, nyári

és őszi célterületeken folyik. A KNPI saját használatú legelői mellett haszonbérbe adott csongrádi és lakiteleki részeken is legel magyar szürke gulya, így – a gépekkel kezelt területeken túl – összesen kb. 600 egyed tartja karban az öblözet mintegy 850 hektáros részét. A téli takarmánynak csupán egy kisebb részét termi meg a terület, hiszen a jó minőségű ártéri kaszálók aránya továbbra is alacsony, habár azok zömén évi két alkalommal történik szénabetakarítás.